

Staat moet privacy echt gaan beschermen

Een opstelling van een IBM-supercomputer voor de verwerking van Big Data op een grote it-beurs in Hanover.

foto reuters

Het grootschalige verzamelen en verwerken van gegevens van burgers en consumenten roept fundamentele vragen op over hoe we met die informatie omgaan. Het is hoog tijd voor een herbezinning op onze privacy, vindt Bart van der Sloot.

Deze week werd bekend dat ING betalingsgegevens van zijn klanten wil doorspelen aan bedrijven, zodat die de rekeninghouders op basis van hun koopgedrag gepersonaliseerde advertenties kunnen toesturen. Google en Facebook doen dit al jaren; u zoekt in Google bijvoorbeeld op 'nieuwe schoenen' en vervolgens achtervolgt de advertentie van Zalando u dagenlang op vrijwel elke site die u bezoekt.

Ook staten verzamelen op grote schaal persoonsgegevens, zoals de recente NSA-affaire duidelijk heeft gemaakt. Onder het mom van terrorismebestrijding blijken de Amerikaanse, Britse, Israëlische en Nederlandse inlichtingendiensten al jaren in het geheim persoonsgegevens te verzamelen over vrijwel iedereen, verdacht of niet, binnen de landsgrenzen en daarbuiten.

Dit kan geschaard worden onder het verschijnsel Big Data: het verzamelen, opslaan en verwerken

van grote hoeveelheden (persoons)gegevens. Deze gegevens worden niet, zoals vroeger, verzameld met een concrete aanleiding, bijvoorbeeld omdat u klant bent van een bedrijf of verdacht wordt van een misdaad. Nee, bedrijven en overheden leggen simpelweg hun handen op alle data die zij in bezit kunnen krijgen.

Uit deze data worden vervolgens patronen, profielen en categorieën gedestilleerd, bijvoorbeeld van een potentiële terrorist of van een rijke consument als het ook om persoonsgegevens gaat. Voldoet iemand geheel of gedeeltelijk aan dat beeld, dan wordt hij geïndividualiseerd, profiling wordt dat genoemd. Bent u moslim en gaat u op vakantie naar Jemen? Dan gaat er een 'red flag' wapperen en wordt u gevolgd door de inlichtingendiensten. Bent u hoger opgeleid en woonachtig in Amsterdam? Dan krijgt u een advertentie voor het Concertgebouw of voor een bouwkaaf op Rietveld-Oost op IJburg.

Alhoewel hier evidente bezwaren aan kleven, biedt het recht op privacy, zoals het thans is geformuleerd, burgers geen adequate bescherming. Privacy wordt nu in de eerste plaats gezien als een individueel recht; als u meent dat uw privacy is geschonden, zult u naar de rechter moeten stappen en uw persoonlijke schade moeten aantonen.

Ook beschermt de privacywetgeving slechts persoonlijke belangen. Hiermee verschilt het van een recht als vrijheid van meningsuiting, dat niet alleen aan persoonlijke expressie wordt gekoppeld, maar ook aan de algemene zoektocht naar waarheid en dat wordt gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor het

open debat en de vrije pers als onderdeel van een democratische rechtstaat.

Tot slot wordt het recht op privacy in concrete zaken altijd afgewogen tegen algemene belangen. Stel dat de politie mijn huis binnentreedt en privédocumenten confisqueert, dan kan ik weliswaar een beroep doen op de bescherming van mijn privacy, maar mijn belang wordt dan wel afgewogen tegen het publieke belang, bijvoorbeeld als het gaat om het oplossen van een moordzaak waarvan ik word verdacht.

Dit idee van privacy is niet meer houdbaar. Weet u wie er allemaal informatie over u hebben verzameld, welke bedrijven, staten en burgers persoonsgegevens van u bezitten, hoe ze die gebruiken en of dat legitiem is? Waarschijnlijk niet.

Met de ontwikkelingen van het gebruik van Big Data zal het steeds moeilijker worden dit soort processen bij te houden en in te grijpen als het fout gaat; een individueel klachtrecht is dus niet meer houdbaar.

Ook staan in dit soort systemen niet de persoonlijke belangen van specifieke individuen centraal. Bent u persoonlijk geraakt door de NSA en het verzamelen van persoonsgegevens? Is uw autonomie of waardigheid aangetast? Waarschijnlijk niet. En dat is ook precies het punt.

In dit soort systemen staat niet het persoonlijke, maar het algemeen belang onder druk, namelijk de basale legitimiteit en effectiviteit van de staat. Is het überhaupt wel noodzakelijk dat staten zo veel gegevens verzamelen over zo veel mensen en over zo'n lange tijdsspanne?

Het antwoord is nee. De staat moet de veiligheid waarborgen en verdachte personen volgen en aanhouden, maar mag niet zonder aanleiding of reden simpelweg iedereen bespieden en controleren. Dat is een vorm van machtsmisbruik. Ook is de effectiviteit van dit soort systemen zeer discutabel. De leidinggevenden van de Amerikaanse, Britse en andere inlichtingendiensten hebben niet of nauwelijks aangetoond dat er aanslagen zijn voorkomen.

Tot slot staat ook de afweging tussen het particuliere en het publieke belang onder druk. De vraag is of privacy nog wel een relatief belang moet zijn. Als met systemen als die van de NSA de basale legitimiteit en effectiviteit van de rechtsorde onder druk komt te staan, raakt dit aan de absolute minimumvoorwaarde voor elke legitieme rechtsorde.

Wil privacy relevantie houden in de 21ste eeuw, dan zal er fundamenteel anders mee moeten worden omgegaan. Het recht op privacy moet niet langer alleen een recht van een individu zijn, maar vooral iets dat door de staat wordt gewaarborgd. Het gaat om gemeenschappelijke belangen die de fundamentele legitimiteit en effectiviteit van de staat raken. Een redelijke mate van privacy is niet een belang dat tegen andere waarden moet worden afgewogen, maar een absolute minimumvoorwaarde voor een democratische rechtsstaat.

Bart van der Sloot is coördinator van het Amsterdam Platform for Privacy Research en onderzoeker bij het Instituut voor Informatierecht van de UvA.